

Отже, усі маємо стати патріотами України. Щоби бути патріотом, потрібно бути фахівцем: знати, уміти, створювати, бути затребуваним. Хочу згадати тут **Нельсона Манделу**, видатного президента ПАР, першого президента афроамериканця, що довгий час відбув у тюрмі та опісля був обраний всенародним президентом. На запитання оточуючих, чому він не звільнив колишніх посадовців англійців і особисту «білу» охорону свого попередника, пояснив, що вони фахівці й спеціалісти, і додав: *«тільки фахівець може бути патріотом держави»*. Для нас, українців, це означає – уміти, уміти свідомо. Найбільш природним і ефективним засобом у сприянні цьому є система освіти в державі. Забезпечення освіти і оволодіння фахом є незмінним, життєво вагомим пріоритетом. Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які зараз катастрофічно деградували майже у кожній сфері.

Які ж передумови розвитку і панування гідності? За діючим законом термодинаміки – а це абсолютний закон – найбільший коефіцієнт корисної дії приносить робота вільних людей у рівноважному суспільстві. Ці дві необхідні умови повинні існувати одночасно. Умови забезпечує держава і її влада. Як пише молодий, але вже добре знаний філософ **Володимир Єрмоленко**, член нашої Ініціативної групи «1-го грудня», *«держава забезпечує охорону, справедливість і повноту»*. Охорона – це перш за все постійна кваліфікована професійна армія, яка убезпечить Україну від зовнішньої агресії. Справедливість – це справедлива винагорода за працю і справедливе покарання за злочин. Повнота – це забезпечення розвитку всіх типів здібностей членів суспільства.

Кожний вид праці має мати нормативи якості і (відповідно до вартості виконаної роботи) заробітну плату. У нас, на жаль, має місце повне порушення закону вартості праці, підставового закону економіки. Найпрестижніша у цивілізованому світі інтелектуальна праця та інтелектуальна власність в Україні повністю знецінені. Тут владі України не потрібно відкривати Америку. В оточуючих нас європейських країнах ці питання вноормовані. Нам потрібно їх вивчити і припасувати до наших умов. Однією з рівноважних держав, наприклад, є Австрія. У ній, як і в більшості інших країн, середньою місячною заробітною платою є заробітна плата вчителя, що за місяць складає вартість 885 кг чорного хліба. Зарплати інших видів робіт коливаються вище та нижче середньої. Коливаються, а не відрізняються в десятки разів. А ще про досягнення нормативів кваліфікованої праці. Тут теж держави Європи можуть бути прикладом. Крім того, в сучасній економічній теорії існують *матриці Леонт'єва* – матриці вартості усіх затрат на одиницю вартості продукції у кожному підприємстві, функціонують повсюдно касові апарати. Сучасні суспільства з високим рівнем культури забезпечують високі рівні виробництва, в них існують розумно врівноважені рівні якісного побуту. Отже, турбота про інтелектуальний розвиток суспільства стає найбільш пріоритетною.

У 1991 р. ми здійснили епохальну державотворчу річ – за всіма законами Конституції, за позитивними в кожній області результатами Всенародного референдуму ми створили суверенну державу – Україну. На всьому просторі України існує єдиний український народ. Кордони України – це кордони 1991 року. Це – наша сутність. Ніхто не має права змінити хоча би на один квадратний метр нашу територію. Ніхто – ні Президент, ні громадянин, ні, тим більше, завойовник.

До нових факторів політичного характеру, що виникли в Україні від 24 лютого – початку повномасштабної війни, – є суттєва зміна в поглядах українців. Тенденція до зміцнення національної єдності спостерігається весь час від проголошення Незалежності, але саме зараз досягнула свого апогею – ми маємо повністю сконсолідовану українську націю, яка єдиним фронтом протистоїть російській агресії. Озброєний опір українців, постійно триваючий військовий вишкіл роблять Україну все більш сильною як у військовому, так і в національному відношенні державою. Українці об'єдналися навколо спільних цінностей – боротьби проти ворога і майбутнього проєвропейського шляху розвитку.

Світ пережив Другу світову війну, викликану нацизмом **Гітлера**. Тепер фактично йде третя світова війна, викликана нацизмом **Путіна**. Нацизм є страшною рисою диктатури.

Найбільшим благом людини від природи є можливість мислити. Розважливості є рисою мислення. Тож мислення потрібно виховувати, починаючи з простих побутових речей – уміння гарно споживати їжу, акуратно складати одяг, сортувати сміття, старанно вчитися. При тому чітко засвоювати заповіді Мойсея і Христа. Врешті ставати фахівцем, уміти якісно зробити певну річ, якісно вирішити проблему, якісно навести порядок, бути затребуваним і бути милосердним.

І на закінчення.

Мій, як старого солдата радянської армії у Другій світовій війні, доземний уклін і подяка народам і керівникам держав Америки, Європи, Австралії, Азії та Африки за допомогу у нерівній війні України з Росією за нашу свободу і незалежність. ■

Оля Гнатюк

співробітниця Інституту славістики Польської академії наук, професорка Національного університету "Києво-Могилянська Академія", голова Товариства промоції української культури в Польщі та польської в Україні м. Варшава

БУТИ УКРАЇНЦЕМ

«Бути українцем» має означати подолання багатьох травм, страхів і стереотипів. І навпаки – *«не треба виправдовувати власну бездіяльність непереборними обставинами, плекаючи лінощі, заздрість і "гординю в приниженості"»*.

Нещодавно під час конференції у Польщі мені поставили запитання, чи не існує загрози, що травма нинішньої війни вплине на подальшу долю українців, в розумінні послаблення волі українців бути вільним і демократичним суспільством. Для мене не підлягає сумніву, що такого не станеться. Однак польським слухачам я мала пояснити, чому. Травма – частина української ідентичності, але не в тому сенсі, що ми схильні роз'ятрювати рани, а в тому, що

ми навчилися долати травми і жити далі з вірою в те, що на долю наступних поколінь випаде менше болю, страху і негативних стереотипів, породжених травмами минулого. Шляхи долання травми були різними, але одне можна з певністю сказати: в ХХ столітті можна було сподіватися в кращому випадку на підтримку сім'ї.

Здебільшого травму долали мовчки і в самотності. «Мовчання говорить», як сказав *Йоганнес Шваліна*. Я не поділяю думки німецького богослова, що одна з головних причин конфліктів – це тягар попередніх травм. Я переконана, що головною причиною конфліктів, зокрема й сучасної війни Росії проти України, є непокаране зло. Переконання, що навіть найважчі злочини залишаться непокараними, прямо спричинилися спочатку до хвалькуватого «*можем повторить*», а відтак, оскільки це залишилося без реакції з боку європейських країн, бо більше важило *business as usual* і бажання залишити своє уявлення про минуле таким, як воно сформувалося півстоліття тому, ніж дослухатися до свідчень центрально-східних європейців. Знаю натомість, як мовчання говорить і хочу поділитися однією з безлічі історій про травми, які пережили українці в ХХ столітті. Ця історія особлива не лише тому, що стосується моєї сім'ї, а й тому, що вона про тих українців, які залишилися поза межами України. Водночас, це історія мого прочитання невидимих знаків

Це історія однієї сорочки, яка стала для мене символом долі покоління, народженого на зламі ХІХ і ХХ століть, покоління моїх дідів. Я знайшла цю сорочку після смерті моїх батьків. Проста лляна чоловіча сорочка невеликого розміру, без вишивки, залатана на грудях. Оця лата не давала мені спокою, бо сорочки рвуться де завгодно, тільки не на грудях. Поволі я почала розгадувати цю загадку. У мого тата була дядина – дружина його дядька, яка жила кількадесят кілометрів від нас, тож відвідували її не дуже часто. Зустрічі з нею завжди ставали для батьків джерелом наснаги від її мудрості. Дядько і його двоє синів загинули вже після того, як пройшов фронт, кожен по-іншому, але всі від рук поляків. Сорочка, судячи з розміру, належала старшому синові, а не чоловікові. Молодший син був розстріляний на замку в Любліні і тіла його, тож і сорочки, не віддали родині. Татова тітка, вже після примусового виселення, була ув'язнена за вигаданими звинуваченнями. Її звільнили з початком хрущовської «відлиги». Як вона зуміла зберегти цю сорочку в тих умовах, залишається для мене загадкою. Однак для мене ця сорочка стала символом трагічної історії і долання травми. Тітка залишила сорочку на пам'ять, і залатала місця пам'яті про смерть сина.

Ця сорочка має для мене символічне значення – долання травм минулого. Так як мудра сільська жінка, з непересічним досвідом і непересічною на той час освітою, зуміла подолати травму, страх і стереотипи, так само і ми здатні пам'ятати про минуле, але працювати тут і тепер з думкою про майбутнє – наше, наших нащадків і прийдешніх поколінь.

Українська історія ХХ століття рясніє трагічними подіями: дві світові війни, а поміж ними не перемир'я, а такі продовження російсько-української війни. Сьогодні дехто заговорив про російсько-українську столітню війну. Насправді витоків цієї війни можна шукати в ХVІІ столітті.

Можна повторювати слова про долю мешканців Центральної Європи, які живуть у постійному страху – «*німці йдуть – росіяни йдуть*» і милуватися цією фразою, будуючи

ти на ній політику. Свідками такої постановки проблеми є сьогодні поляки: політики правлячої партії і провладні медіа живляться антинімецькими фобіями, яких не вдалося подолати, попри те, що вже понад півстоліття триває процес польсько-німецького примирення. Про антиросійську настрої поляків мовчу, бо це стійкий стереотип.

Можна також згадувати антипольський стереотип, який століттями нав'язували українцям росіяни і для якого українці мали певні підстави.

Можна плекати в собі пам'ять про власні страждання і перетворити це в культ. Це називають «мартирологією» – від історії страждань священномучеників, яка начебто покликана робити нас більш шляхетними, але робить нас зацикленими на власному болю і позбавляє емпатії, а отже – людяності. Наслідки такого мислення в індивідуальному вимірі плачевні. У вимірі країни, як можна переконатися на російському прикладі, це веде до масових злочинів чи геноциду, які коять представники цього народу в ім'я власного виняткового страдницького шляху для всесвітнього спасіння.

Цей шлях – спокусливий, але в дійсності – це моральний суїцид.

Вільні люди і вільні народи не бояться жити, не оглядаються зі страхом на інших. Вміють ставити наголос не на травмах, а на своїх сильних сторонах. Вміють будувати свої уявлення про сучасний світ не на стереотипах, а на тому, що є сильними сторонами інших. Іншими словами, творити тут і тепер себе, власне майбутнє і майбутнє спільноти. ■

Євген Захаров

голова Правління Української Гельсінської спілки з прав людини,
директор Харківської правозахисної групи, м. Харків

ЛЮБИТИ – ЗНАЧИТЬ БАЖАТИ БЛИЖНЬОМУ ДОБРА

На мою думку, всі положення Хартії, викладені у постулаті 4, лишаються справедливими 10 років. А сьогодні набули ще більшої актуальності, насамперед внаслідок збройного конфлікту, який триває з кінця лютого 2014 року і переріс за 8 років у повномасштабну воєнну агресію. Не можна бути толерантним із тим, хто не є толерантним до тебе, і більше того – хоче тебе вбити. Бажання керівництва Росії знищити Українську державу і всіх тих, хто усвідомлює себе її громадянами та її захищає, не залишає місця для компромісу. Йде вирішальна війна з імперією зла. Як писав *Іван Франко*:

**Се ж остання війна! Се до бою
Чоловіцтво зі звірством стає.**

«Товаришам з тюрми», 1878.

Ворог підступно б'є по мирному населенню та системах життєзабезпечення, намагаючись посіяти страх і примусити до капітуляції.